

דרכי החיזוק

ארבעה צריכים חיזוק (ברכות לב:) - שיתחזק אדם בהם תמיד בכל כחו (רש"י)

72

שיחה ממרן הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א • פרשת נח תשע"ג

שהיו מקיימים את המצוות שלא לשמן, ולא היו זוכים עבורן לעולם הבא, אבל אם יש הרבה מצוות, ודאי יקיימו לכל הפחות מצוה אחת בשלמותה, ויזכו עבורה לעולם הבא.

ואמנם יש הרבה דרגות בשכר העולם הבא, וכמו שמצינו במשנה (סנהדרין ז, א) כל ישראל יש להם 'חלק לעולם הבא', ויש מקומות שאמרו (עיין ברכות ד, ב) איזהו 'בן העולם הבא', ויש גם דרגה של 'מזומן לחיי העולם הבא' (כתובות קג, ב). וצריך לפרש את חילוקי הדרגות בזה, כי 'חלק לעולם הבא' היינו שיקבל משהו עולם הבא, אך יצטרך לעבור תחילה דרך גיהנום למרק עוונותיו, מפני שיש לו עבירות שלא עשה תשובה עליהם, ורק אחרי הגיהנום יקבל את חלקו בעולם הבא.

וגם כשיגיע לעולם הבא ויקבל חלקו, יהיה שם מדור לכל צדיק לפי כבודו, וכמו שכתוב (קהלת יב, ה) "כי הולך האדם אל בית עולמו", היינו ביתו העולמי שיש לו בעולם הבא, וכל אחד מקבל בית לפי מעשיו הטובים, יש מי שמקבל מדור פשוט ויש מי שמקבל מדור מפואר ויפה עם יותר תענוגים. והמסילת ישרים פ"ד הביא מה שאמרו חז"ל (בי"ב עה, א) מלמד שכל אחד נכוון מחופתו של חברו, וביאר "כי אין זה מטעם הקנאה אשר תיפול רק בחסרי הדעת, אלא מפני ראותו עצמו חסר מן השלמות מדרגה שהיה יכול להשיגה כמו שהשיגה חברו". והיינו מפני שחברו השתדל ועשה כל מה שהוא יכול, וניצל כל כוחותיו בשלמות לקיים חובתו בעולמו, וממילא גם חלקו בעולם הבא מושלם, ויש לו חופה ומדור מפואר שאין לשער.

ואילו הוא אם לא עשה כל מה שהיה יכול לעשות בשלמות, והיה יכול להיות קצת יותר משהו, יותר כבונוה, יותר לשם שמים, יותר זמן, יותר מידות טובות, יותר סבר פנים יפות, שהלב יהיה יותר טוב, ממילא גם חלקו בעולם הבא אינו מושלם, כיון שלא עשה את המצוות בזריזות ובשלמות כמו שהיה יכול, ואפילו אם הוא כשרוני יותר מחברו, ועשה מעשים טובים בכמות יותר ממנו, וגם למד הרבה יותר תורה, מכל מקום אם לא עשה כל מה שהיה יכול, וחברו עשה בשלמות לפי כוחו כל מה שהיה יכול לעשות, הרי חברו מושלם והוא לא מושלם, וממילא יזכה חברו לעולם הבא מושלם ומפואר יותר ממנו.

וכשיגיע לעולם האמת ויראה את חופתו של חברו, יכאב לו ויתחרט מדוע לא השתדל גם הוא להיות בשלמות, וכמו שכתב רבינו יונה בשערי תשובה בעיקר החרטה (א, י) "כי הייתי על הנפש היקרה אכזרי", והיינו צער וחרטה מדוע לא ריחם על הנפש שסופה לסבול מזה. ונמצא כי יכול להיות אדם שיש לו 'חלק לעולם הבא', אבל ירגיש שם שלא בטוב, מפני שהוא נכוון מחופתו של חברו, ואילו מי שהוא 'בן העולם הבא' יהיה שם כמו בן אצל אביו, וירגיש טוב מאד בעולם הבא.

ועניין 'מזומן לחיי העולם הבא' ביארו התוספות בכתובות (קג, ב ד"ה מזומן) כי זהו "בלא דין ובלא ייסורים", והיינו שלא יהיה לו משפט ודין של גיהנום, וכבר פסקו עליו בשמים שהוא הולך מיד לעולם הבא, ומיד אחר היפרד הנפש מהגוף ייכנס לעולם הבא, ולא יצטרך לעבור שום פסק דין, מפני שכבר דנו אותו והוא מזומן לחיי העולם הבא.

והנה העולם עומד על שלושה דברים, תורה, עבודה וגמילות חסדים, ומצד שני אמרו "בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה", והביאור בזה כי האמונה מביאה לשלמות בכל התורה, ועל ידי האמונה תהיה התורה בשלמות, וגם העבודה והחסד יהיו בשלמות, והיינו על ידי אמונה פשוטה בשכר ועונש, ואמנם הרמב"ם כתב (הלכות תשובה ז, א) כי יראת העונש היא דרגה נמוכה שמלמדים אותה לנשים ועמי הארץ, אבל כבר אמר הגרי"ס כי בימינו הלוואי שזוכה לדרגה הפשוטה של יראת העונש.

והסיבה שחסר בימינו היראה הזאת, מפני שאין לנו ממי לקבל, מה שאין כן בדורות הראשונים שהיו הרבה גדולי יראה, והרחוב היה מלא יראת שמים, וכפי ששמעתי פעם ממנו"ר הגה"צ ר"א"א דסלר זצ"ל שאמר כי בדורות הקודמים היראת שמים הייתה ניכרת ברחוב, ואילו התורה הייתה בצנעה

מהו עיקר החיוב שאנחנו חייבים למעשה? מצינו בגמרא בסוף מכות (דף כג, ב) "שש מאות ושלש עשרה מצוות נאמרו לו למשה וכו' בא דוד והעמידן על אחת עשרה וכו' בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר וצדיק באמונתו יחיה". וצריך ביאור מהו שהעמידן חבקוק על אחת, וכי אי אפשר לקיים את כל המצוות, הרי אנו מקיימים את כל מצוות התורה.

והחפץ חיים ביאר בזה (חומת הדת פרק י"ב) "שכל אחד ראה לפי דורו שלא יוכלו להתחזק לקיים הכל בשלמות, ועל כן יעץ כל אחד שנתחזק באלו הדברים העיקרים וממילא ישמור הכל בהמשך הזמן, וכמו אחד שטובע בעומק הנהר וראה אילן שעומד בצידו, מתחזק מתחילה ומושיט ידו מן הנהר לאחד מענפיו החזקים כדי שלא יטבע ואחר כך מתחזק בגוף האילן וצועק לאנשים לצאת לעזרתו. כן הדבר בזה שיעץ לנו חבקוק הנביא שנתחזק בענייני אמונה, והיינו אמונה בתורת השם, ובהמשך הזמן נבוא ממילא לידי ראה ואהבה וקיום כל התורה".

והיינו מפני שיש הרבה דרגות בקיום המצוות, והשלמות היא לקיים את המצוות לשם שמים בלי נגיעות, לא בשביל כסף ולא בשביל כבוד, ואפילו לא בשביל העולם הבא, וכמו שכתב בחובות הלבבות (עיין שער אהבת השם סוף פ"ד) כי מי שעושה בשביל העולם הבא אין זה נקרא לשמה, ורק אם עושה מאהבה בלי שום חשבונות זה נקרא לשמה בשלמות, ואמנם מצינו בפסחים (דף ח, ב) כי גם מי שנותן סלע לצדקה בשביל שיהיה בן העולם הבא הרי הוא צדיק גמור, אבל הוא רק צדיק ולא חסיד, מפני שאין זו דרגת השלמות.

והרמב"ן בפרשת אחרי מות כתב על הפסוק (ויקרא יח, ה) "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", ותרגם אונקלוס "ויחי בהון חי עלמא", והיינו שיזכה על ידי המצוות לעולם הבא, וביאר הרמב"ן כי ישנם ארבע דרגות של חי האדם במצוות, וכל אחד ואחד זוכה לשכר המצוות כפי הכנות להם, וכפי דרגתו ומחשבתו בעשיית המצוה יזכה לקבל שכר עבורה.

וכתב שם כי דרגה ראשונה היא "העושה המצוות שלא לשמן על מנת לקבל פרס, יחיה בהן בעולם הזה ימים רבים בעושר ובנכסים וכבוד, ועל זה נאמר בשמאלה עושר וכבוד, ופירשו (שבת סג, א) למשמאילים בה עושר וכבוד", והיינו שעושה את המצוות כדי לקבל עבורם שכר בעולם הזה, ואמנם הוא מאמין בשכר ועונש, אבל העולם הזה עיקר אצלו, והוא אוהב את העולם הזה יותר מהעולם הבא, אדם כזה מקבל את שכרו בעולם הזה, מפני שהוא מעדיף את העולם הזה, ונותנים לו עולם הזה כמו שהוא רוצה.

ויש דרגה יותר מזה "אותם אשר הם מתעסקים במצוות על מנת לזכות בהן לעולם הבא שהם העובדים מיראה, זוכים כוונתם להינצל ממשפטי הרשעים, ונפשו בטוב תלין", והיינו שמקיימים את המצוות כדי לזכות בהם לעולם הבא, זהו דבר טוב, וכמו שאמרו בפסחים האומר סלע זה לצדקה בשביל שאהיה בן העולם הבא הרי זה צדיק גמור, אבל שכרם בעולם הבא לא יהיה גדול כל כך, אלא זוכים "להינצל ממשפטי הרשעים" - שלא יהיו להם עונשי גיהנום, ונפשו בטוב תלין" - שירגישו שם בטוב, אבל לא יותר מזה.

והדרגות הגבוהות יותר הם "העוסקים במצוות מאהבה כדן וכראוי, עם עסקי העולם הזה, כעניין הנזכר בתורה והשיג לכם דיש את בציר וגוי, יזכו בעולם הזה לחיים טובים כמנהג העולם, ולחיי העולם הבא זכותם שלמה שם. והעוברים כל ענייני העולם הזה ואינם משגיחים עליו כאילו אינם בעלי גוף, וכל מחשבתם וכוונתם בבוראם בלבד כעניין באלהו, בהידבק נפשם בשם הנכבד, יחיו לעד בגופם ובנפשם כנראה בכתוב באלהו, וכידוע ממנו בקבלה, וכמו שבא במדרשים בחנוך ובבני העולם הבא העומדים בתחית המתים", עכ"ל הרמב"ן.

ובאמת אם אדם מקיים המצוות שלא לשמן אינו זוכה בהן לעולם הבא, וכמו שכתב הרמב"ם בפירושו המשניות בסוף מכות על מה שאמרו "רבי חנניא בן עקשיא אומר רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות", ולכאורה מדוע צריך הרבה מצוות, הרי גם אם היו פחות מצוות אפשר לזכות בהם. וביאר שם הרמב"ם כי אם לא היו הרבה מצוות, יתכן

ולא בפרסום וכמו שכתוב (משלי יא, ב) "ואת צנועים חכמה". ואמנם אמר הגרי"ס כי בדורנו צריך שגם התורה תהיה בפרסום, מפני שצריכים יותר השפעה וחיזוק, ועל ידי פרסום התורה משפיעים זיכוי הרבים בתורה.

ולכן צריכים חיזוק האמונה כדי שהתורה תהיה לשם שמים, וגם כדי שלא יהיה ביטול תורה. ביטול תורה שייך בזמן וגם באיכות, שאם אחד יכול להתעמק ולהבין יותר ואינו מתעמק זהו ביטול תורה באיכות, וגם יכול להיות ביטול תורה במחשבה, ולמשל כשהולכים ברחוב אפשר לחשוב בדברי תורה, ויש כאלה יחידים גם בזמננו שאינם מסיחים דעת מן התורה, ותמיד יש להם בראש איזה קושיא או הערה בדברי תורה, מפני שזה מושך ומעניין אותם, ואדם רגיל לחשוב על מה שמעניין אותו, ולזה צריכים את האמונה ויראת שמים, שלא יהיה ביטול תורה אפילו במחשבה.

ואפילו מי שקשה לו לחשוב בדברי תורה, יכול תמיד לחשוב מחשבות של אמונה, וכמו שכתוב (תהלים טז, ח) "שיוויי השם לנגיד תמיד", והרמ"א בסעיף הראשון בשולחן ערוך הביא מדברי הרמב"ם במורה נבוכים, שאדם צריך לדעת ולזכור כי מלך מלכי המלכים הקב"ה משגיח עליו ורואה את מעשיו, וגם המחשבות שהוא חושב גלויות לפניו ית', וכמו שאמרו (אבות ב, א) עין רואה ואוזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים. ועל ידי האמונה תהיה התורה בשלמות לשם שמים, וזוהי העצה שלא יהיה ביטול תורה.

וגם תפילה שהיא עבודה שבלב וכמו שאמרו חז"ל (תענית ב, א) עבודה שבלב זו תפילה, כדי שהתפילה תהיה בשלמות צריכים חיזוק האמונה. ובאמת זוהי עבודה גדולה מאד לכוון בתפילה כראוי, ובהקדמה לשיח יצחק על סידור הגר"א כתב ששאל את הגה"צ רבי נפתלי הערץ הלוי זצ"ל שהיה רב ביפו, מה העצה לכוונה בתפילה, ואמר לו "לעיין בביאור חדש כי זה ממשיך את הלב", והיינו להתבונן בפשט הפסוקים ולחדש חידושים במילות התפילה, שזה מביא לחיזוק הכוונה ולהרגיש לפני מי אתה עומד.

ואמנם המסילות ישרים פרק י"ט כתב שאין זה קשה לכוון בתפילה, וכתב כי "מי שהוא בעל שכל נכון במעט התבוננות ושימת לב יוכל לקבוע בלבו אמיתת הדבר איך הוא בא ונושא ונותן ממש עימו יתברך ולפניו הוא מתחנן ומאיתו הוא מבקש והוא ית"ש מאזין ומקשיב לדבריו כאשר ידבר איש אל רעהו ורעהו מקשיב ושומע אליו", וראיתי בעצמי אנשים שהיו מתפללים בצורה כזאת, ואמרו "צ"ל היה עומד בתחנונים בתפילת שמונה עשרה כמו שכתב המסילות ישרים "לפניו הוא מתחנן ומאיתו הוא מבקש".

ושמעתי כי מרן החזון איש זצ"ל עבד בעצמו על תפילה לא פחות מאשר על תורה, שהתפילה תהיה בכוונת הלב כראוי וכמו שכתוב בשולחן ערוך (או"ח צח, א) "וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה שהיו מתבודדים ומכוונים בתפילתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כוח השכלי עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה", ואם הובא דבר זה בשולחן ערוך הרי הוא שייך גם בזמננו, שהתפילה תהיה בכוונה כמו חסידים הראשונים.

והיה מאריך בתפילת שמונה עשרה, וכמדומני שהיה מתיישב מיד לאחר שפסע לאחוריו, כיון שהתאמץ מאד בתפילה ולא היה בכוחו להמשיך לעמוד, ופעם היה אחד שביקש לראות את תפילתו של החזו"א, ועמד בסמוך מבלי שירגיש בו, ושם לב איך שהוא מתפלל, ויצא בהתפעלות גדולה ואמר כי רואים שתפילתו היא משהו מיוחד. וגם על הגאון רבי חיים עוזר זצ"ל מסופר שראו עליו תמיד איך שהיה מתפלל בעיון ובשימת לב (כעדות הגר"ח"י מישקובסקי זצ"ל בספר הזיכרון בית מדרש).

וכבר הזכרנו מה שכתב בסידור הגר"א בשם השל"ה שהביא מספר דרך חיים עשר עצות המועילות לכוונה בתפילה, וכתב שם שהדבר הראשון והמועיל ביותר הוא על ידי הדבקות בתורה, כי התורה מקדשת את האדם, וכמו שאמרו בפ"י דאבות על העוסק בתורה לשמה "ומכשרתו להיות צדיק וחסיד ישר ונאמן", וככל שהאדם דבוק יותר בעסק התורה ולומד יותר בהתמדה, כך גם האמונה ברורה יותר ומרגיש שהוא מדבר עם הקב"ה, וממילא לא קשה לו לכוון בתפילה כראוי.

וחתקוק בא ואמר שעיקר החיזוק צריך להיות באמונה, כי האמונה תביא לשלמות בכל התרי"ג מצוות, וכל התורה העבודה וגמילות חסדים צריכים להיות עם אמונה, שאם אין אמונה עלולה התורה להיות שלא לשמה, וגם גמילות חסדים שייך שלא לשמה, שעושים חשבונות עם מי לעשות חסד ועם מי לא, והרבה פעמים יש טעויות בזה. אבל אם יש אמונה ומפחדים מהגיהינם, מוכרחים להיזהר מאד, וכבר לא משוחזרים, כי הפחד משפיע ושובר את רצונות הגוף, וכמו שאמרו (ב"ב י, א) גוף קשה פחד שובר.

ועכשיו בזמן החורף עלינו להמשיך את החיזוקים שהיו בימים נוראים, וגם בחג הסוכות היה חיזוק בעבודת השם בשמחה, והעצה להמשיך את כל זה היא בקביעות בספרי המוסר, כי בדרך הטבע שוכחים, וספרי המוסר מזכירים את החיובים. וכבר סיפרתי שהיו כמה שאמרו לי כי מאז שהתחילו ללמוד מוסר בקביעות נהפכו לאנשים אחרים וחייהם נעשו מאושרים.

ושמעתי גם על אחד שהתחיל ללמוד בכל יום בספר העיקרים, שהוא מספרי הקדמונים על עיקרי האמונה, ואמר כי יש לו תועלת רבה מזה.

[וידוע פירוש התולדות אהרן על החומש שמציין כל פסוק היכן הוא מוזכר בגמרא, ומביא רק גמרות שיש בהם תוספת ביאור בדברי הפסוק, ומציין מגמרות ומשניות וקצת מדברי הזוהר, ומביא גם מספר העיקרים וספר העקדה במקומות השייכים לאמונה, ששניהם ספרי יסוד המבארים עיקרי האמונה בדברים פשוטים ומובנים. וזכה התולדות אהרן שהדפיסו פירושו בכל הדורות על גיליון החומש, מפני שבאמת זהו ספר שמתאים לכך].

לכן העצה לכל אחד היא לקבוע לימוד יומי בספר מוסר שמוצא חן בעיניו, מה שמושך ומעניין אותו, ולדוגמא ספר 'אורחות צדיקים' הוא ספר שמתאים לכל אחד ואחד, והוא ספר קדמון שכבר המהרש"א הביא מדבריו, ומחולק להרבה עניינים על תורה ומצוות, יראת שמים ומידות, כעס וגאוה, שמחה ועצבות, ועוד רבים, ויש כאלו שלמדו בזה והתחזקו מאד. מי שיש לו קביעות של מוסר, אפילו דקה אחת ביום זה גם משפיע, ומזכיר מה חובתו בעולמו. וזוהי העצה המעשית לחיים מאושרים בעולם הזה ובעולם הבא!

דברי חיזוק והתעוררות

לפני מיטתו של הגאון רבי אברהם גנחובסקי זצ"ל - כ"ה תשרי תשע"ג

קשה מאד לצאת ידי חובת הספד על אדם גדול כמותו, זה לא בכוחי שיהא נספד כהלכה, אבל הוא בוודאי אינו מקפיד, בעל מידות טובות היה, הסתיר את עצמו והתרחק מהפרסום, כפי החינוך שקיבל מאביו ר' אליהו משה ז"ל להיות נחבא אל הכלים, זהו מה שהשתדל בכל ימי חייו, ואמנם לא הצליח בזה והתפרסם בכל העולם, מפני שהרבים היו צריכים לו.

זכה והשפיע השפעה גדולה מאד בעולם התורה, על בני התורה, ועל כל מי שהיה צריך חיזוק, השפיע מאד בדבריו, בהנהגתו ובתלמודו. וגם זכה וזכות גדולה לעזר כנגדו שתחיה, שכל השבוע היה יכול להיות בשיבה להרביץ תורה ורק בשבת לבוא הביתה, זהו עזר כנגדו שמן השמים זיכו לו בזכות כל הזכויות הגדולות שהיו לו. ועכשיו הוא חסר לנו.

אמרו חז"ל (מגילה טו, א) צדיק אבד לדורו אבד, מפני שחסר בעולם ההשפעה של הצדיק, וחסר לנו זכויות התורה שהדור צריך. ואמנם מצינו (מ"ק כח, א) שמייתת צדיקים מכפרת, והיינו בפשוטו על ידי התשובה, שמייתת צדיקים מעוררת את הציבור, וכמו שהביא רש"י על התורה (ויקרא י, ג) מדברי חז"ל במיתת נדב ואביהוא "כשהקב"ה עושה דין בצדיקים שמו מתיירא ומתעלה ומתקלס", ויש התעוררות גדולה מאד לתשובה.

אבל השאלה היא, שהרי לא מזמן עברנו את יום כיפור, וכבר הייתה כפרת עוונות, ומדוע צריכים עוד כפרה של מיתת צדיקים? וכפי הנראה שכפרת יום הכיפורים לא הספיקה לנו, ואף על פי שהייתה התעוררות גדולה בימים נוראים ובהושענא רבה, זה לא מספיק לנו וצריכים עוד כפרה, ועלינו להתעורר עכשיו להתחזק וללמוד ממעשיו.

יש דבר אחד שראוי להזכיר שהיה מיוחד בו, שהרביץ תורה לתלמידים מתוך ייסורים גדולים, וידוע כי רבינו עקיבא איגר כתב בצוואתו שלא יאמרו עליו שום דברי שבח בהספדו, וזולת מה שמגיל חמש עשרה או שש עשרה עד סוף ימיו למד תורה עם תלמידים בייסורים גדולים, כי הרבצת תורה מתוך ייסורים זוהי זכות גדולה מאד.

אנו צריכים להתחזק בכל הדברים הצריכים חיזוק, ואמרו חז"ל (ברכות לב, ב) ארבעה צריכים חיזוק תורה ומעשים טובים תפילה ודרך ארץ, מעשים טובים היינו מידות טובות, ודרך ארץ הולך על כל צרכי הגוף, להתחזק לעסוק בהם לשם שמים, ורש"י שם כתב שצריך להתחזק "תמיד ובכל כוחו", שאם לא כן אין זה חיזוק. עלינו להשתדל בס"ד להתחזק תמיד בכל כוחנו ללכת בדרכיו הטובים, ויהיה מליץ יושר עבורנו ובלע המוות לנצח!

לע"נ האשה הצדקנית
מרת לאה ב"ר יהודה אריה לייב ע"ה
נלב"ע ה' מרחשוון תשס"ו
תנצב"ה